

SEÇİLMİŞ GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE İNSANİ KALKINMA VE SİGORTA İLİŞKİSİ: AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

Mahmut ZORTUK*

H. Feyyaz EBEOĞLUGİL†

ÖZ

Sigorta ve sigortanın gelişimi ile ilgili yapılan çalışmalar literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Sigorta finans sektörünün önemli bir unsuru olmakla birlikte, ülkeler açısından önemli bir ekonomik gösterge haline gelmiştir. Ekonomik göstergeler içerisinde yer alan ekonomik gelişmişlik kavramı günümüzde yaygın olarak incelenen bir kavramdır.

Günümüzde ekonomik gelişmişlik kadar önem kazanan diğer bir kavram insani kalkınma olmuştur. İnsani kalkınma, toplumların; sağlık, eğitim, ekonomik kalkınma gibi bir takım kriterler çerçevesinde, gelişmelerinin seviyesini inceleyen ve bu bilgiler ışığında önemli çalışmaların gerçekleştirilmesine katkı sağlayan bir göstergedir. Sigorta ile ekonomik gelişmişlik arasındaki ilişkinin varlığı kaçınılmazdır. Sigorta, maddi kazanımların güvence altına alınması ve zenginliğin korunması işlevini de gerçekleştiren bir disiplin olduğu için, insani kalkınma ile sigorta arasında bir ilişkinin olması da söz konusudur. Bu çalışmada, Afro-Avrasya'daki geçiş ekonomisi ülkelerinden seçilen bir grup ülke üzerinde insani kalkınma seviyeleri ve sigorta prim üretim düzeyleri, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Avrupa Sigorta ve Reasürans Federasyonu (CEA) raporlarından elde edilen veriler çerçevesinde, analiz yapılarak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sigorta, İnsani Kalkınma, Sigorta Prim Üretimi

THE RELATIONSHIP BETWEEN HUMAN DEVELOPMENT AND INSURANCE ON AFRO-EURASIAN TRANSITION ECONOMIES

ABSTRACT

Studies carried out regarding development of insurance and selling insurance have taken an important place in literature. The insurance has become a significant economic indicator for the countries as well as being an important element of the finance sector. Economic development term within economic indicators is a term that is being commonly examined today. Nowadays, another term that has come into prominence as much as the economic development is human development. Human development is an indicator examining development levels of the societies within the scope of a set of criteria such as health, education, economic development of the societies, and contributing realization of the substantial studies in the light of this information. Existence of the relationship between the insurance and the economical development is inevitable. Also, existence of a relationship between the human development and the insurance is in question since the insurance is a discipline that performs securing financial acquisitions and preserving the wealth. In this study, human development levels and insurance premium production levels on a group of countries selected among the Afro-Eurasian migration economy countries have been interpreted by making an analysis pursuant to the data obtained from United Nations Development Programme (UNDP) and European Insurance and Reassurance Federation (CEA) reports.

Key Words: Insurance, Human Development, Insurance Premiums

---

* Prof. Dr., Dumlupınar Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

† Öğr. Gör., Dumlupınar Üniversitesi/Şaphane Meslek Yüksekokulu

GİRİŞ

Sigortalının sahip olduğu malın bir zarara uğraması neticesinde ekonomik kaybını düşünerek sigorta yaptırması, iktisadi bir düşünce olarak ortaya çıkmıştır. Sigorta, ekonomik malları koruma düşüncesinden hareketle başlanmış, iktisadi ‘dayanışma’ enstrümanı olarak gelişmesini devam ettirmiştir. Zamanla bu unsurları koruma düşüncesiyle de sigorta hukuku doğmuştur (Özbolet, 2009: 27).

Sigorta endüstrisi ile ekonomik büyüme ve ticaretin yaygınlaşması, tarihsel olarak, iç içe görülmektedir. Denizde, karada, her ne şekilde olursa olsun tarihte ticaretin olduğu her yerde bir şekilde sigortacılığa benzer bir risk yönetim türü ile karşılaşılmaktadır. Sigorta, risk yönetiminin temel aracı ve vazgeçilmeyecek bir türüdür. Dünya çapındaki ekonomik büyüme, sigortanın rolünü de büyütüştür. Uluslararası işlemler olduğu için birçok ülkenin ekonomik, sosyal ve politik yaşamında önemli bir rolü vardır. Haziran 1964’te Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)’nın ilk oturumunda sigortanın ekonomik kalkınmadaki rolü resmi olarak kabul edilmiştir (Uralcan, 2011: 4).

Sigortacılık sektörü, Türkiye’de de hızla gelişmekte ve kurumsallaşmaktadır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yapılan sektör analizlerine göre, sigortacılık sektörü, imalat sanayi dışındaki sektörler arasında öz kaynak karlılığı en yüksek olan sektörler arasında gelmektedir. Ancak Türk Sigorta sektörü hızla gelişen ve büyüyen bir sektör olmasına rağmen, Türkiye’nin ekonomik gelişimine bakıldığında, sigorta sektörünün beklenen düzeyde gelişmediği düşünülerek bu araştırma yapılmıştır. Bu araştırmanın önemi, sigorta sektörü açısından prim üretimini etkileyen farklı bir unsurun ifade edilmesidir.

Bir Risk Unsuru Olarak Sigortanın Önemi

Sigorta, birey, aile ve işletmeyi tehdit eden ve ekonomik sonuçları olan rizikoları ortadan kaldırmaz. Ancak, rizikonun gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkan ekonomik sonuçları telafi ederek bireyin veya ailenin yoksul duruma düşmesini ya da işletmenin iflas etmesini önler. Böylece birey, aile ve işletme için istikrar ve güvence sağlar (Güvel ve Güvel, 2008: 30-31).

Sigorta oluşabilecek zararları önlemek amacı ile gelişmiş olsa bile asıl fonksiyonu, her kişinin kendisi için söz konusu olan belirsizliği ortadan kaldırarak, kendini yarınlar için güvende hissettirmesidir. İçinde bulunduğu belirsizlik, insanın ruh halinde endişe yaratmaktadır. Bu endişe ise mutsuzluk nedenidir. Sigorta ile bu endişe büyük oranda ortadan kaldırılarak, insanın kendini güvende hissetmesine neden olabilmektedir (Özbolet, 2009: 29).

Diğer taraftan çağımızda yurtiçi ve yurtdışı ekonomik faaliyetin son derece karmaşık bir niteliğe sahip olması riziko ihtimalini arttırmaktadır. Bu noktada sigorta, bir riziko yönetimi aracı olarak devreye girmekte ve bir dayanışma işlemleri organizasyonu, kişilere güven sağlama, girişimcilerinin yatırımı kararını etkileme ve daha düşük maliyetli kredi bulma, rizikonun gerçekleşmesini önleyici tedbirler alma gibi bir dizi işlev üstlenmektedir (Özsu, 2009: 10).

Sigorta sektörü, can ve mal sigortaları ile devletin temel görevi olan sosyal güvenliğe katkıda bulunmaktadır. Sigorta şirketlerinin sağlık ve emeklilik sigortaları ile sağladıkları güvence, rasyonel yöntemler ve yatırım politikaları sayesinde bireylere daha kaliteli ve iyi hizmeti sunabilme imkânı vermektedir (Ataman, 2003: 41).

Sigortanın Oluşturduğu Fon İtibariyle Önemi

Sigorta, bireyin birçok nedenle kendi kendine tasarruf ayıramadığı, gelecekteki oluşabilecek harcamalarına, belli aralıklarla ve düzenli bir şekilde birikim oluşturmasını sağlar. Sigortalı tarafından ödenen primler sigortalı için tasarruf olurken, sigorta eden için fon kaynağı olarak değerlendirilir (Kahya, 2000: 22).

Sigorta sayesinde birey, aile ve işletmelerin karşı karşıya kalabilecekleri tehlikeleri düşünerek, paralarını ihtiyat fonu oluşturma amacı ile kullanmaları önlenir.

Böylece küçük bir prim karşılığında, bu tür fonlara yatırılacak kaynaklar yatırıma yönlendirilebilecektir. Özellikle uzun vadeli hayat sigortalarından elde edilen fonların sınırlı da olsa para ve sermaye piyasasına aktarılması sermaye birikimi açısından ülke ekonomisine büyük katkılarda bulunarak yatırımların artmasını sağlar (Nomer ve Yunak, 2000: 16).

Prim Üretimi

Sigorta sektörü ülkede yatırılabilir fonların birikimine ve bu fonların belirli alanlara yönlendirilmesinde elverişli bir faaliyet alanıdır. Bu bakımdan sigorta sektörü kurumsal tasarrufların oluşmasına ve sermaye piyasasında fon arzına yardımcı olmakta, ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilmektedir. Bu nedenle sigorta işletmelerinin dünya ekonomilerinde büyük tasarruf kaynağı olarak beliren, birçok sektörün finansman ihtiyacının büyük bir kısmını karşılayan, özellikle büyük yatırımların gerçekleşmesinde katkısı olan, sanayileşmiş ülke örneklerinde olduğu gibi çoğu kez bankalardan daha gelişmiş faaliyetlere sahip olan mali kurumlar olarak değerlendirilmeleri gerekmektedir (Ünal, 1994: 46).

Fon yaratma açısından hayat sigortalarının; hayat, emeklilik sigortalarının ve hayat dışı sigortalarının; kaza, yangın, mühendislik, tarım, nakliyat sigortalarının işlevleri farklıdır. Hayat sigorta dalı uzun vadeli yatırımlarda kullanılacak fonları, diğer sigorta dalları ise kısa vadeli yatırımda kullanılacak fonları sağlar. Fon yaratma gücü, özellikle sanayileşmiş ülkelerde hayat sigortacılığında kaynaklanmaktadır. Hayat sigortalarında kişi, hayatını belirli bir zaman dilimi içinde sınırlandırarak, ölüm ve sakatlık gibi risklere karşı, belirli bir prim karşılığı bir poliçeyle güvence altına almaktadır. Hayat sigortası uzun vadeli tasarruf olması özelliği ile pazarlanabilirliği yüksek uzun vadeli menkul değerleri de portföylerine katarak ikincil sermaye pazarlarına bir ölçüde fon sağlamaktadır. Böylece kişilerin küçük tasarruflarından, sigorta aracılığı ile ülke yatırımlarına kaynak olabilecek büyük fonlar oluşmaktadır (Altınbaş, 2009: 48).

Afro-Avrasya'daki Geçiş Ekonomisi Ülkelerinde ve Türkiye'de Prim Üretimi Göstergeleri

Tablo 1.'de Bazı Afro-Avrasya'daki Geçiş Ekonomisi Ülkelerinde 2011-2012 yılları arasındaki prim üretimi (Milyon Dolar) ve yüzde değişimi verilmiştir.

Tablo 1. Bazı Geçiş Ekonomilerinde 2011-2012 Yılları Arası Prim Üretimi

Geçiş Ekonomileri	2011	2012	Değişim %
Bulgaristan	1 591	1 582	-0,5
Çek Cum.	155 079	153 599	-1
Hırvatistan	9 145	9 038	-1,2
Kazakistan	175 529	211 513	20,5
Macaristan	797 028	742 344	-6,9

Polonya	56 605	61 999	9,5
Romanya	7 822	7 933	1,4
Rusya	665 024	809 060	21,7
Slovakya	2 040	2 024	-0,8
Slovenya	2 053	2 002	-2,5
Ukrayna	22 694	24 351	7,3

Kaynak: Swiss Re, Sigma No3/2013, World Insurance in 2012, ss. 34.

Afro-Avrasya'daki Geçiş Ekonomisi ülkelerinin 2011 yılı toplam prim büyüklüğü (tespit edilen ülkeler üzerinden hesaplanan) 1.894.610 (Milyon Dolar) seviyesinden, 2012 yılı itibarıyla 2.025.445 (Milyon Dolar) seviyesine ulaşarak toplamda yaklaşık % 6,9' luk bir büyüme kaydetmiştir.

Türkiye'de Prim Üretimi

Sigorta şirketlerinin 31.12.2011 itibarıyla direkt prim üretimleri, 2010 yılına göre %21,47 oranında bir artışla 17.163.391.348 TL olarak gerçekleşmiştir. Yine 2011 yılı itibarıyla kişi başına prim, 2010 yılına göre %19,84 oranında bir artışla 230 TL olurken, dolar bazında 128 \$'dan 137 \$'a çıkmıştır. Toplam primlerin GSYİH içindeki payı ise %1,28'den %1,33'e çıkmıştır (SGM, 2011: 6-7). 2012 yılında hayat dışı ve hayat branşlarında toplam %16 civarında bir artışla yaklaşık 20 milyar TL prim üretmiştir (Milli Re, 2012: 24).

Tablo 2.'de Türkiye'de prim üretiminin branşlara göre dağılımı verilmektedir.

Tablo 2. Türkiye'nin 2012 Yılı-Yıl Sonu Prim Üretimleri

BRANŞLAR	2012 Prim Üretimi (TL)	PAY(%)
KAZA	669.900.492	3,38
HASTALIK/SAĞLIK	2.237.100.853	11,28
KARA ARAÇLARI	4.533.678.699	22,87
RAYLI ARAÇLAR	256.342	0,00
HAVA ARAÇLARI	49.384.012	0,25
SU ARAÇLARI	133.166.490	0,67
NAKLİYAT	377.880.621	1,91
YANGIN VE DOĞAL AFETLER	2.645.119.291	13,34
GENEL ZARARLAR	1.741.950.686	8,79
KARA ARAÇLARI SORUMLULUK	3.937.163.237	19,86

HAVA ARAÇLARI SORUMLULUK	78.766.956	0,40
SU ARAÇLARI SORUMLULUK	438.040	0,00
GENEL SORUMLULUK	419.997.806	2,12
KREDİ	74.468.868	0,38
EMNİYETİ SUİSTİMAL	19.175.517	0,10
FİNANSAL KAYIPLAR	135.549.791	0,68
HUKUKSAL KORUMA	58.086.280	0,29
DESTEK	3.739.251	0,02
HAYAT DIŞI TOPLAM	17.115.823.232	86,33
HAYAT	2.710.826.393	13,67
GENEL TOPLAM	19.826.649.625	100,00

Kaynak: <http://www.tsb.org.tr/sayfa/2012-yil-sonu-istatistikleri>

Uzun yıllardan beri süregelen hayat ve hayat dışı prim dağılım yapısı 2012 yılında da benzer şekilde gerçekleşmiş ve primin yaklaşık %14'ü hayat, %86'sı ise hayat dışı işlerden elde edilmiştir. Her ne kadar son yıllarda banka kredilerine bağlı olarak verilen hayat sigortası poliçelerinde bir artış söz konusu olsa da, bu poliçelere ait primler hayat branşının sıçrama yapmasına yetecek ölçüde olmamıştır. Ayrıca, sigortacılık sisteminden ayrı olarak yürütülen, toplumu tasarrufa yönlendirme amaçlı Bireysel Emeklilik Sistemi de hayat sigortasının gelişmesine engel, önemli bir faktördür. Sistemde toplanan tasarrufların, hayat branşı priminin çok üzerinde olması, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. 40 şirket tarafından üretilen hayat dışı priminin yaklaşık %75'inin ilk 10 şirket tarafından üretiliyor olması, çok uzun süredir devam etmekte olan bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Primin belirli şirketler üzerinde yoğunlaşması ve Hazine Müsteşarlığı tarafından Solvency II paralelinde yapılan mevzuat düzenlemelerinin etkisiyle küçük ve orta büyüklükteki şirketler için söz konusu olabilecek ek sermaye ihtiyacı, şirket satın alma ve birleşmelerine uygun bir yapı ortaya koymaktadır (Milli Re, 2012: 24).

İnsani Kalkınma ve İnsani Kalkınmanın Ölçülmesi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uzun bir süre kalkınma (gelişme) kavramı salt ekonomik performans ile açıklanmaya çalışılmış ve genel olarak iktisatçılar gelir ve üretim büyümesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla iktisadi büyüme bir ülkenin kalkınmasının ölçülmesinde temel bir gösterge olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda birçok iktisatçı kişi başına GSYİH'nin (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) görece iktisadi performansın güvenilir ve karşılaştırılabilir bir ölçüm sağladığını; hatta sağlık, eğitim, yaşam koşulları gibi kalkınmanın iktisadi olmayan unsurları için de yeterli bir gösterge niteliği taşıdığını belirtmişlerdir (Tüylüoğlu ve Karalı, 2005: 54).

Öte yandan gelişme olgusuna getirilen yaklaşımlar, ülkelerin iktisadi toplumsal ve insani gelişim süreçlerinin incelenmesinden elde edilen bulgular ve bu bulguların bütünsel bir çerçevede değerlendirilmesi sonucunda zaman içinde sürekli değişime uğramaktadır. Bu

durum gelişmenin nasıl tanımlanması ve ne şekilde ölçülmesi gerektiği konularında uzlaşmaya varmayı güçleştirmektedir (Mihçı ve Mihçı, 2003: 22).

Gerçekte sosyal bir bilim olarak değerlendirilen iktisat biliminin, sosyal yönü üzerinde yeterince durulmadığı söylenebilir. Özellikle sosyal problemlerin, üretim ve bölüşüm üzerindeki olumsuz etkilerinin, gerektiği ölçüde üzerinde durulmadığı bir gerçektir. Buna rağmen her geçen gün sosyal yetersizliklerin, ekonomik sorunlar üzerindeki olumsuz etkisinin daha fazla dikkate alındığı da gözlerden kaçmamaktadır. Çünkü bu güne kadar üretimin temel unsuru olarak kabul edilen üretim faktörleri; emek, sermaye (finansal), doğal kaynaklar ve girişimcilik olarak kabul edilmekteydi. Ancak söz konusu bu 4 üretim faktörü ile ekonominin üretim yönü tam olarak açıklanamamaktadır. Dolayısıyla söz konusu 4 temel üretim faktörüne ilave olarak, çalışan kişinin bilgi ve becerisinin ele alındığı insani sermaye ve toplumsal güvene dayalı iletişim düzeyini belirleyen sosyal sermaye, yeni üretim faktörleri olarak ekonomik teoriye girmiş durumdadır (Callois vd., 2005: 3). Bu bağlamda, hem beşeri sermaye hem de sosyal sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki güçlü ilişki düzeyini ortaya koyan çok sayıda ampirik çalışma bulunmaktadır (Bjornskov, 2005: 2-3; Bassani vd., 2001: 24).

Yapılan bir çok çalışmada iktisadi büyüme ile sosyal sermaye arasında doğrusal ilişkinin olduğu saptanmıştır (Karagül vd., 2002: 89). Üretim aşamasında kullanılan kaynaklarda israfın önlenmesinde (Grootaert vd., 2001: 8), işlem maliyetlerinin azaltılmasında (Fukuyama, 2000: 47), toplumdaki güven düzeyinin önemli bir rolünün olduğu saptanmıştır. Ayrıca ülkelerin bölgesel kalkınma stratejilerinde de yüksek düzeyli sosyal sermayenin önemli katkısı bulunmaktadır (Woodhouse, 2006: 92). Çünkü toplumda insanlar arasında geleceğe dair ortak hedeflerin belirlenmesinde güven seviyesinin yüksekliği, ilgili toplumdaki ekonomik kalkınmayı kolaylaştırmaktadır.

Sosyal sermayenin pozitif etkilerini sadece makro ölçekte değil, mikro ölçekli firma boyutunda da görebilmek mümkündür. Özellikle işletme büyüklüklerinin artmasında, çalışanlarda elde edilen verimliliğin çoğalmasında, kredi faizlerinin düşmesinde, yönetim giderlerinin, işlem maliyetlerinin ve sözleşme ihlallerinin azalmasında, sosyal sermaye varlığının son derece önemli etkisi bulunmaktadır (Torsvik, 2000: 57).

Sosyal sermayeden etkin bir biçimde faydalanabilmek için öncelikle, insani sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışan kişinin bilgi ve beceri düzeyi olarak değerlendirilen insani sermaye ile sosyal sermaye birbirini tamamlayıcı iki farklı değerdir. Çünkü sosyal sermayenin olmadığı ve buna bağlı olarak sosyal sorumluluğun gelişmediği bir toplumda insani sermaye, toplumsal çıkarlar lehine değil, bireysel menfaat veya toplum aleyhine kullanılabilir. Bu nedenle insani sermayenin etkinlik koşulları ile sosyal sermayenin etkinlik şartlarının iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Karagül, 2003: 84).

Ekonomik değerlerin en önemli özelliklerinden biri de ölçülebilir olmasıdır. Bu bağlamda sosyal sermayenin ölçümü, diğer ekonomik değerlerle aynı türden değildir. Çünkü diğer ekonomik faktörler, parasal değerlerle ölçülmektedir fakat sosyal sermayenin parayla ölçümü mümkün değildir. Buna rağmen, bir toplumda sosyal sermayenin varlığına işaret eden bazı sosyal göstergeler bulunmaktadır. Bunlar; suç oranlarının, boşanmaların ve bürokratik işlemlerin az olması, hükümetlerin istikrarlı olması, ekonomik akitlerin yerine getirilme oranının yüksek olması ile şirket yapılanmalarının genelde aile şirketi değil, anonim şirket şeklinde olması gibi sosyal ve ekonomik göstergelerdir (OECD, 2001: 43).

Ayrıca sosyal sermayenin varlığını ve boyutunu saptamanın bir başka kriteri de belirli periyotlarla yapılan Dünya Değerler Anketinin sonuçlarıdır. 1990-1991, 1996-1997 ve 1999-2001 yıllarında 80'in üzerinde ülkede gerçekleştirilen Dünya Değerler Anketinde kişilere 'Genel olarak çoğu kişinin güvenilir olduğunu veya onlarla olan ilişkilerinde aşırı dikkate gerek olmadığını düşünüyor musunuz?' şeklinde bir soru sorulmakta ve bu sorulardan alınan

cevaplar yüzde değer üzerinden sıralanmaktadır (Bjornskov, 2005: 3). İlgili soruya ‘evet’ cevabını verenlerin oranının yüksek olduğu ülkelerdeki sosyal sermaye birikimi yüksek kabul edilmekte, düşük olan ülkeler ise sosyal sermaye açısından fakir olarak değerlendirilmektedir.

Özellikle 1980’li yıllardan itibaren olmak üzere, bir kısım iktisatçılar kalkınmanın ölçülmesinde kullanılan GSYİH’nin özünde bir eksiklik barındırmakta olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu iktisatçılar, iktisadi faydanın dağılımı, yoksulluk, yetersiz beslenme, düşük okur/yazarlık, sınırlandırılmış kişisel özgürlük ve güvenliği içeren düşük yaşam düzeyleri gibi iktisadi ve sosyal hastalıkların derinliği ve genişliğini yansıtabilmesi bakımından, GSYİH’nin yetersiz olduğuna dikkat çekmişlerdir (Todaro, 1992: 359). Buradan hareketle, günümüzde kalkınma kavramı tek başına iktisadi performans ile değil, daha çok insanların iyi bir yaşam sürdürebilmeleri ile açıklanmaktadır. Buna göre iktisadi büyüme tek başına bir amaç değil, insanların yaşamlarını geliştiren bir araçtır. İktisadi büyümenin yaratmış olduğu fayda insanın yaşam kalitesine dönüştürülebilir. Kalkınma kavramı, insanın kendisi ve iyi bir yaşam sürdürmesi ile ilgili bir kavram olarak açıklanmaktadır. Bu çerçevede, iyi bir yaşamın ölçülmesi için yeni araştırmalar yapılmış ve çeşitli insani kalkınma göstergeleri ve endeksleri geliştirilmiştir (Jahan, 2002: 1).

Bu göstergeleri kullanarak öncü niteliğinde en çok bilinen üç ölçme girişimi şunlardır (Todaro, 1992: 359):

Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü (United Nations Research Institute on Social Development), 1960’lı ve 1970’li yıllarda gelişmekte olan birçok ülke için 9’u sosyal, 7’si iktisadi olan 16 temel gösterge ile bileşik bir endeks formülü kullanarak bir dizi çalışma yapmıştır.

Adelman ve Morris tarafından, 1967 yılında 41 değişkene göre, gelişmekte olan 74 ülkeyi sınıflandıran bir çalışma yapılmıştır.

Washington’da Denizaşırı Kalkınma Konseyi (Overseas Development Council) tarafından 1970 ile 1980 yılları için Fiziksel Yaşam Kalite Endeksi oluşturulmuştur. Bu ölçmede karşılaştırmalı ve zaman serili bir çalışma yapılmış ve üç temel sosyal gösterge üzerinde odaklanmıştır. Bunlar bebek ölüm oranı, yaşam beklentisi ve yetişkin okur/yazarlık oranıdır. Bu çalışma gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeleri kapsamıştır.

Kalkınmanın temel amacı; insanların uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir yaşam seviyesine ulaşmasını sağlamak yani kaliteli bir yaşam için gerekli çevresel koşulları oluşturmaktır. İnsani kalkınma, bu hedefleri gerçekleştirecek şekilde tüm insan tercihlerinin geliştirilmesi ve genişletilmesi süreci olarak değerlendirilebilir.

İnsani kalkınmanın teorik temeli, Amartya Sen’in yetenekler yaklaşımına dayanır. Bu perspektif, kalkınma analizinin yönünü bireylerin temel ihtiyaçlarından, gelir, eğitim ve sağlıkla ilgili beşeri yetenekler, fırsatlar ve davranışlar olgusuna doğru kaydırmıştır. Yetenekler yaklaşımı, beşeri tercihler ve kurumlar üzerinde sosyal çevrenin rolünü analiz etmede bireysel davranışların da ilerisine gider (Sen, 1985:173 174). Yetenekleri, bireylerin kendi hayatlarında karşılaştığı fırsat ve tercihler dizisi yada kendi fonksiyonlarını gerçekleştirme özgürlüğü olarak tanımlayan Sen, bir beşeri yetenekler ve fonksiyonlar seti geliştirmiştir (Dreze ve Sen, 1995:10 11). Bu yaklaşım, potansiyel olarak oldukça geniş çapta fonksiyon gören açık ve serbest bir toplumda bir bireyi değerlendirir, onun yeteneklerini ve tercih özgürlüğünü kalkınmanın odak noktasına yerleştirir (Balioune, 2002: 1; Gasper, 2001: 12). Böylece Sen, çalışmalarıyla insani refahın nasıl sağlanabileceği yönünde ekonomistlere ilham kaynağı olmuştur.

Beşeri yetenekler yaklaşımını uygulamaya dönüştürmek için ilk ciddi adım, 1990 yılı insani kalkınma raporu ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından atılmıştır.

Raporun temel hedefi, insani kalkınma ölçütü olarak çeşitli sosyo-ekonomik göstergeleri bir araya getirmek, böylece kantitatif bir yaklaşım oluşturarak insan refahı ve insan hayatının gelişimini açıklayabilmektir. Bu yaklaşım, hiç kuşkusuz kalkınma ekonomisine yönelik bundan önceki görüşlere farklı açıklamalar getirmektedir. Bu bağlamda insani kalkınma indeksinin temel göstergeleri olan doğumda yaşam beklentisi, okuryazarlık oranı ve GSYİH, insani yetenekler teorisini yalın bir şekilde ifade etmiş ve uygulamaya koymuştur.

Kalkınmanın sosyal ve ekonomik yönlerini birlikte değerlendiren insani kalkınma olgusu, insanların tercihlerinin ve refah düzeyinin geliştirilmesi olarak tanımlanabilir (UNDP, 1990: 9). UNDP yöneticisi James Gustave Speth'in belirttiği gibi sürekli olarak kendini yenileyen, derinlik arz eden ve çok yönlü özelliğe sahip insani kalkınma olgusu; ekonomik büyümeyi destekler ve büyümenin faydalarının eşit dağılımına özen gösterir, çevreyi korur, insanları marjinal bırakmaktansa güçlü yetkilerle donatır. Eğitim, uzun ve sağlıklı bir yaşam ile yoksulluğun giderilmesine öncelik verir, insanların kendilerini etkileyecek karar mekanizmalarına aktif katılımını teşvik eder, bireylerin beşeri yeteneklerini geliştirme ve bu yetenekleri sosyal, ekonomik, kültürel ve politik çevrede en iyi şekilde kullanma imkanı sağlar (UNDP, 1994: 13).

İnsani kalkınma ve 'yapabilirlikler' yaklaşımı, uzun bir süre, kalkınma ve insani kalkınma çalışmalarının temel gündemini oluşturmaktadır. İnsani kalkınmanın merkezini oluşturan 'yapabilirlik' kuramı, kalkınmayı, insanın erişmek isteyebileceği, gelir sahibi olmak, eğitilmiş olmak, özgürce siyaset yapmak, sevgi ve saygı içinde yaşamak, özgürce düşüncelerini ifade edebilmek gibi 'insani yapabilirlikleri' hangi ölçüde sağlayabilmiş olmasını, kalkınma başarısının en temel ölçütü olarak kabul edilmesini önermektedir (Aydınlıgil, 2007: 1).

İnsani Kalkınma Endeksi

İnsanlığın yaşam şartlarındaki gelişmelerin sadece ekonomik göstergelerdeki iyileşmelerle ifade edilemeyeceği, yaşam kalitesinin belirlenmesi için çeşitli ayrıntılara inilmesi gerektiği noktasından hareketle ilk İnsani Kalkınma Endeksi (HDI), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından iktisatçı Mahbub Ul Haq, Nobel ödüllü Amartya Sen ve 1990 yılındaki ilk HDR'nin önde gelen diğer düşünce adamları ile işbirliği içerisinde geliştirilmiştir. 1990 yılında hazırlanmış ve bu yıldan itibaren HDI aralıksız her yıl tüm dünya ülkelerindeki yaşam şartlarını görüntülemek ve insanlığın karşı karşıya kaldığı problemleri ortaya çıkarıp, yaşam standartlarını arttırmak için neler yapılması gerektiği konusunda öneriler sunmak amacıyla yayınlanmaktadır (UNDP, 1996: 1-12).

HDI hesaplama yöntemi gelir, sağlık ve eğitim olmak üzere üç boyutta incelenmektedir (UNDP, 2010: 217):

Eğitim boyutu = 25 yaş ve üzeri kişilerin hayatı boyunca aldıkları eğitim yıllarının ortalaması olan yetişkin eğitiminin ortalama okullaşma yılı ve okula başlama yaşındaki çocukların beklenen okullaşma yılı göstergeleri ile ölçülmektedir.

Sağlık Boyutu = Ölçümü ortalama yaşam süresi ile yapılır

Gelir Boyutu = Ölçümü kişi başına düşen gelirin satın alma gücü paritesi (PPP) ile hesaplanmasıyla yapılır.

Bu göstergelerin ölçüm için kullanılmasının nedeni, toplumların kalkınmasında önemli bir unsur olan insan unsurunun iyi bir eğitim düzeyine, sağlıklı bir yaşama ve yüksek bir hayat standardına sahip olması gerektiği düşüncesidir (UNDP, 2008: 355).

Tablo 3. İnsani Kalkınma Endeksinin Boyutları ve Göstergeleri

Boyut	Uzun ve sağlıklı yaşam	Bilgi		Yaşam standardı
Gösterge	Doğumda yaşam beklentisi	Ortalama okullaşma yılı	Beklenen okullaşma yılı	Kişi başı gayrisafi milli hasıla
Endeks	Yaşam beklentisi endeksi	Eğitim endeksi		Gelir endeksi

Kaynak: UNDP (2010), *Human Development Report*, s.215.

Tablo 3’de İnsani Kalkınma Endeksinin boyutları ve göstergeleri verilmiştir. HDR’da yer alan HDI değerine göre ülkeler insani kalkınma boyutunda sıralanmaktadır. Ülkeler ayrıca endeks değeriyle de gruplandırılmaktadır. 1990 yılında 130 ülkeyi kapsayan endekste sonraki yıllarda yeni ülkeler eklenerek en son hazırlanan 2010 HDI’nde, 169 ülkenin değerleri yer almıştır. Endeksin değeri 0 ile 1 arasında olup, 0’a yakın değerler insani açıdan daha düşük gelişmişlik seviyesini gösterirken, değer 1’e yaklaşması insani gelişmişlik seviyesinin yüksekliğini ifade etmektedir. Aşağıda endeks değerlerine göre sınıflandırma gösterilmiştir (UNDP, 2010: 26):

İnsani Kalkınma Endeks değeri yüzde 0-0.25 arasında olan ülkeler, “Düşük İnsani Kalkınma Düzeyine Sahip Ülkeler”

İnsani Kalkınma Endeks değeri yüzde 0.26-0.50 arasında olan ülkeler, “Orta Derece İnsani Kalkınma Düzeyine Sahip Ülkeler”

İnsani Kalkınma Endeks değeri yüzde 0.51-0.75 arasında olan ülkeler, “Yüksek İnsani Kalkınma Düzeyine Sahip Ülkeler”

İnsani Kalkınma Endeks değeri yüzde 0.76-1 arasında olan ülkeler, “Çok Yüksek İnsani Kalkınma Düzeyine Sahip Ülkeler”.

İnsani Kalkınma Raporu bağımsız bir rapor olma özelliğine sahiptir. Bu rapor insani kalkınma dalında uzmanlaşmış bilim adamları, kalkınma pratisyenleri ve İnsani Kalkınma Raporu Ofisi çalışanları tarafından UNDP için hazırlanmaktadır. 1990–1994 yılları arasında Mahbub Ul Haq ve Inge Kaul, 1995’te Mahbub Ul Haq ve Sakiko Fuduka Parr, 1996–2000 yılları arasında Richard Jolly ve Sakiko Fuduka Parr, 2001–2003 yılları arasında Sakiko Fuduka Parr ve 2004’ten itibaren de Kevin Watkins (İnsani Kalkınma Raporu Ofisi Başkanı) liderliğinde bu raporlar hazırlanmaktadır. Raporlar 2007/8’e kadar Kevin Watkins liderliğinde hazırlanmıştır. HDR’ler 2008’den itibaren Jeni Klugman liderliğinde hazırlanmaya başlanmıştır. Raporlar, bir düzineden fazla dile çevrilmektedir ve yaklaşık 100 ülkede yıllık olarak yayımlanmaktadır (UNDP, 2011: VI).

Geçiş Ekonomisi Kavramı

Geçiş ekonomileri kavramı iktisat literatüründe 1990’lı yılların başlarından itibaren kullanılmaya başlanmış olup, kavram geçmişte merkezi planlı sosyalist düzenle yönetilmiş olan, fakat daha sonra serbest piyasa ekonomisini ve demokratik toplum düzeni oluşturmaya çalışan ekonomiler için kullanılmaktadır. 1990’lı yılların başlarından itibaren eski sosyalist bloku ülkelerinde siyasi değişikliklerle beraber merkezi planlı ekonomi modeli terk edilmiş ve serbest piyasa ekonomisine geçilmeye başlanmıştır (Ağayev ve Yamak, 2009: 180).

1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılması ve hemen ardından 1991’de eski adıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılmasıyla benzersiz bir sürece girilmiştir. Yıllarca sosyalizme dayalı merkezi planlama sistemiyle idare edilen ülkelerin, serbest piyasa ekonomisine geçtiklerinin resmen ilan edildiği bu sürecin önem kazanması Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla olmuştur. Yaklaşık 25 ülkenin sosyalist sistemin başarısızlığından dolayı serbest piyasa ekonomisine geçiş çabalarını idari ve iktisadi tercih olarak benimsemeleri ve bu ülkelerin ekonomilerinin daha halen serbest piyasa ekonomisine dönüştürme çabalarında bulunmaları, söz konusu ülkelerin ‘geçiş ekonomileri’ olarak nitelendirilmesinin sebebidir (Güler, 2012: 40; Arthus, 2001: 567).

Dolayısıyla geçiş ekonomileri deyimi, merkezi planlamacı ülkelerin sistemlerini planlı ekonomiden piyasa ekonomisi sistemine dönüştürmeye yönelik çabalarını ifade etmek için kullanılmaktadır (Turan, 2009: 579). Bir başka deyişle, geçiş ekonomisi kavramı ile adlandırılan dönüşüm süreci, sosyalist veya merkezi planlamacı ekonomik sistemleri uygulayan ülkelerin, küreselleşme çağında ve açık ekonomi koşullarında, kendilerini piyasa ekonomisine uyarlamaları sürecidir (UNDP, 1998: 90).

Sosyalist blok yıkılmadan önce, ülkeler, sorunlarını çözmek yerine, dış dünyaya kapılarını kapatarak sorunların üstünü örtmeyi tercih etmişler ancak yaşanan sorunlar, bu politikaların başarılı olmadığını ortaya koymuştur. Genel olarak geçiş sürecindeki ülkelerin sosyalist sistemi benimsedikleri dönemde yaşadıkları sorunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Tandircioğlu, 2002: 202-203):

Ekonominin neredeyse tamamı kamulaştırılmış, özel mülkiyete çok sınırlı bir pay tanınmıştır. Sosyal güvenlik alanında yapılan harcamalar önemli boyutlarda artmış ve bu harcamalar siyasi bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Yukarıdaki sorunların da etkisiyle makroekonomik dengeler bozulmuş, yüksek bütçe açıkları, kontrol edilemez hale gelen ücretler, para arzının sınırsız artışı ve yüksek enflasyon gibi ciddi sorunlarla karşılaşmıştır.

Bu olumsuzluklar sonucunda gerçekleştirilmeye çalışılan dönüşümün zorluluğundan Güler (2012) şu şekilde bahsetmiştir:

“Merkezi planlamaya dayalı sosyalist sistemden serbest piyasaya dayalı kapitalist sisteme geçiş her şeyden önce son derece büyük ve bir o kadar da karmaşık bir dönüşümü ifade etmektedir.”

Geçiş döneminde, değişimin siyasi, askeri ve sosyal boyutlarının yanı sıra ekonomik boyutunun daha çok öne çıktığı görülmektedir. Bunun temel nedeninin, üretim araçları mülkiyetinin devletten piyasaya doğru kaydırılması ve böylece piyasa ekonomisine adım atılması olduğu söylenebilir (Altay, 2003: 3). Merkezi planlama sisteminden piyasa ekonomisi sistemine geçişin ekonomik, siyasi, politik, kültürel ve sosyal dönüşümleri içeren çok boyutlu bir süreç olması, bu süreci anlama ve uygun şekilde yönlendirmede birçok zorluğu da beraberinde getirmektedir. Geçiş ekonomileri gerçekten çok geniş bir alana yayılmıştır ve bu geniş coğrafyadaki ülkelerin her biri kendine has bir takım özelliklere sahiptir. Bu sebeplerle bu ülkelerde piyasa ekonomisine geçiş hızı ve boyutları birbirinden farklı olmaktadır. Geçiş ekonomisine dahil olan ülkelerin planlı ekonominin devam ettiği sürede yaşadığı sorunlar bu ülkelerin piyasa ekonomisine daha sıcak bakmalarına sebep olmaktadır. Bu ülkeler serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde adım atsa da yasal ve kurumsal önlemleri tamamlayamadıkları için çok ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Geçiş süreci (Tandircioğlu ve Özen, 2003: 112-113):

Geleneksel geçiş ekonomileri tropikal Afrika ve Güney Asya tipi geçiş ekonomilerinden, ikincisi, Doğu ve Orta Avrupa, eski SSCB, baz Latin Amerika ülkeleri ve Çin’den

oluşmaktadır. Merkezi planlama sisteminden piyasa ekonomisi sistemine yönelik geçiş aşamasında bunların dışında birçok ülke olmasına rağmen (bunların 30 kadarı Afrika’da bulunmaktadır) literatürde yaygın olarak kabul edilen geçiş ekonomileri sadece Orta ve Doğu Avrupa, eski SSCB, Çin ve Moğolistan’dır” (Papava, 2005: 77).

Araştırmanın Amacı ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada, Sigorta sektörünün Türkiye’de ve seçilmiş Afro-Avrasya’daki Geçiş Ekonomisi ülkelerinde prim üretiminin ve gelişiminin beklenen düzeyde olmamasının sebepleri arasında insani kalkınmanın etkisinin olup olmadığının ve varsa etkisinin derecesinin incelenerek tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) veri setleri ve Avrupa Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği (CEA) veri setlerinden yararlanılarak, geçiş ekonomileri arasından seçilmiş 8 ülkenin, 2002-2011 yılları arasındaki İnsani Kalkınmanın Sigorta Prim Üretimine etkisi incelenmiştir.

Yapılan ekonometrik analiz, 25 geçiş ekonomisi ülkesi içerisinde seçilen 7 ülke (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovenya) ve Türkiye ile sınırlandırılmıştır.

Bu çalışma seçilen 8 ülkenin 2002-2011 yıllarını kapsamaktadır.

Çalışmada kullanılan verilerin bir kısmı UNDP’nin 2001-2013 yılları arasındaki yıllık olarak yayınlanan raporlarından derlenmiştir.

Literatürde, sigorta prim üretimlerinin ekonomik gelişim ile ilişkisi açısından çalışmalar bulunmakta ancak sigorta prim üretimi ile insani kalkınma üzerine herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Sigortadaki prim üretimleri üzerine insani kalkınma perspektifinden bakılarak hazırlanan ilk çalışmalardan birisidir.

2012’de elde olan veriler ve yöntemle, Türkiye 2011 İKE’de 187 ülke arasında 90’ncı oluyor. Oysa 2011’deki raporda kullanılan veriler ve yöntemle İKE’de yapılan sıralamada Türkiye 187 ülke arasında 92’nciydi. Ancak daha önce yayımlanan raporlardaki değer ve sıralamalarla kıyaslama yapmak yanıltıcı olabilir, çünkü rapor ve sıralama hazırlanırken kullanılan veri ve yöntemler değişti (http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/hdr2013.html).

Ekonometrik Metodoloji

Çalışmanın bu kısmında, Afro-Avrasya’daki Geçiş Ekonomisi ülkelerinde; Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovenya ve Türkiye’den oluşan seçilmiş 8 ülkeye ait 2001-2011 dönemini kapsayan ve Euro cinsinden sigorta prim üretimleri ile insani kalkınma endeksi arasındaki ilişki panel regresyon yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Seçilmiş bu 8 geçiş ekonomisinde, sigorta prim üretimleri ile insani kalkınma endeksi ilişkisini araştırmadan önce, panel regresyon analizini teorik açıdan incelemekte, çalışmanın veri seti ve modeli tanımlanmaktadır.

Panel Veri Analizi

Ekonometrik incelemelerde değişkenlere ait verilerin toplanması aşaması analizin en temel aşamalarından biri olarak ifade edilmektedir. Ekonomik veriler derlenirken doğru ve güvenilir kaynaktan verilerin elde edilmesi ve uygulanacak ekonometrik modele uygun verilerin derlenmesi ekonometrik tahminlerin güvenilir olmasını sağlamaktadır (Yerdelen, 2012: 1-3).

Bunlardan zaman serisi verileriyle ilgili çalışmalarda zaman boyutu üzerinde durulmakta, yatay kesit verileriyle ilgili çalışmalarda ise kesit boyutu dikkate alınmaktadır. Bir panel veri setinde ise yatay kesit ve zaman serisi boyutlarının her ikisine de birlikte sahip olmaktadır (Wooldridge, 2002: 452). Panel veriler zaman serisi verileri ve yatay kesit verilerinin birleştirilmesi yoluyla elde edildiğinden zenginleştirilmiş veriler, karma veriler veya havuzlanmış veriler olarak da ifade edilmektedir.

Panel veri, birden çok kesite ait zaman serilerinin bir arada bulunduğu veri seti ya da zaman boyutuna sahip kesit verileri olarak tanımlanabilir (Greene, 2003: 283). Panel veri ekonomik birimlere ait zaman serisi gözlemlerinin yatay kesit formunda bir araya getirilmesi ile oluşturulur. Bu yöntemin yatay kesit ve zaman boyutuna sahip olması, ekonomik davranış ve ilişkilerin modellenmesinde yatay kesit ve zaman serisi analizlerine oranla daha geniş olanak sunmaktadır (Ağayev ve Yamak, 2009: 186).

Veri Seti ve Model

Çalışmanın temel amacı, Afro-Avrasya'daki Geçiş Ekonomisi ülkelerinde; Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovenya ve Türkiye'den oluşan seçilmiş 8 ülkeye ait 2001-2011 dönemini kapsayan ve Euro cinsinden sigorta prim üretimleri ile insani kalkınma endeksi arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile inceleyip ampirik bir kanıt ortaya koymaktır. Kullanılan veriler Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Avrupa Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği (CEA) internet sitesi verilerinden alınmıştır.

$$SPU_t = \alpha + \beta IKE_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Analiz (1) no'lu model işletilerek gerçekleştirilmiştir. (1) no'lu modelde bağımlı değişken olarak *sigorta prim üretimi (SPU)* alınmıştır. Bağımsız değişken ise *insani kalkınma endeksi (IKE)* olarak belirlenmiştir.

Ampirik Sonuçlar

Tablo 4.'de Hausman model belirleme testinin sonuçlarına ait olasılık değerleri verilmektedir. Bu sonuca göre olasılık değeri %10'un üzerinde ise, sıfır hipotezi reddedilemez ve her bir regresyon modeli oluşturulurken sabit etkiler modeli kullanılamaz. Bu bakımdan test sonuçları incelendiğinde olasılık değerinin 0.10'dan büyük olması sebebiyle analizde rassal etkiler modeli kullanılacaktır.

Tablo 4. Hausman Test İstatistiği Sonucu

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section Random	0.00145	1	0.320

Hausman testinden sonra tahmin edilen modelde otokolerasyonun varlığı incelenmiştir. Panel veri için Bhargava, Franzini ve Narendranathan (1982) Durbin-Watson otokolerasyon testini farklı bir şekilde düzenlemiştir. Bu durumda elde edilen hata terimlerini Bhargava'nın geliştirdiği otokolerasyon testine göre düzenleyecek olursak;

$$u_{i,t} = \rho u_{i,(t-1)} + v_{i,t} \quad (2)$$

olacaktır. Bundan sonra Bhargava, Franzini ve Narendranathan (1982), panel veri analizleri için aşağıdaki model (3)'da verildiği gibi yeni bir Durbin-Watson d-istatistik değeri hesaplamıştır.

$$d_p = \frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T (u_{i,t} - u_{i,(t-1)})^2}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T (u_{i,t})^2} \quad (3),$$

Tablo 5. Panel Regresyon Sonuçları (Bağımlı Değişken SPU)

Bağımsız Değişkenler	Katsayılar	(t) İst.	Prob.
İKE	1.637220	2.540729	(0.0131)
C	10.09290	3.076684	(0.0029)
R-squared	0.077459		
Adjusted R-squared	0.098818		
F-statistic	6.465140		
Prob.(F-statistic)	0.013007		
Durbin-Watson d	2.181		

Tablo 5. 'de Sabit etkilere göre elde edilen tahmin sonuçları gösterilmektedir.

Seçilmiş olan sekiz Afro-Avrasya'daki Geçiş Ekonomisinin 2002-2011 periyodu içerisinde elde edilen sonuçlarda katsayının %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sigorta prim üretimleri bakımından katsayıyı yorumlarsak; insani kalkınma endeksindeki 1 birimlik artış, sigorta prim üretiminde 1,63 birimlik bir artışa neden olacaktır.

Aşağıdaki Tablo 5.3.'de katsayının istatistiki açıdan anlamlılığını test eden Wald testi sonuçları verilmektedir.

Tablo 6. Wald Testi

Test Statistic	Value	Df	Probability
t-statistic	7.635965	185	0.0000

T testi sonucuna göre de katsayı anlamsızlığını ifade eden **sıfır hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde red edilmektedir.** Bu sonuç modelin geçerliliğine yönelik olarak yapılan diğer diagnostic testlerle birlikte, katsayının mevcut durumunun bir analizi ve gelecek yıllar için seçilmiş olan ülkelerin sigortacılık sektörünün gelişimine dönük olarak geliştirilecek politikalarında kullanılabilecektir.

SONUÇ

Sigorta, finansal sistemin en önemli unsurlarındandır. Özellikle gelişmiş ekonomilerde sigorta sektörü, yarattığı fonlar ve yatırımları açısından ülke ekonomisinin itici gücü niteliğindedir. Bu ülkelerde sigorta şirketlerinde oluşan fonlar ülke ekonomisine yön verecek ölçüde büyük rakamlara ulaşmaktadır. Dolayısıyla sigorta şirketleri büyük yatırımları finanse edebilmekte ve hatta gelişmekte olan ülkelere uzun vadeli krediler verebilecek durumda bulunmaktadır.

Mali piyasaların en önemli kurumsal yatırım organlarından olan sigorta sektörünün Türkiye'deki gelişimi incelendiğinde ise, uzun yıllar durağan bir yapı içinde sıkışıp kaldığı ve mali piyasa içinde, özellikle sermaye piyasasında, önemli bir kaynak yaratamadığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle, özel sigorta şirketlerinin yarattığı fonlar, dünya ölçeğinde çok küçük rakamlarda kalmaktadır.

Türkiye, sigorta üretiminde ekonomik gelişmişlik ve nüfus yapısı açısından benzerlik gösterdiği ülkelerin oldukça gerisindedir. Türkiye'deki sigorta sektörünün son yıllarda reel prim üretimi açısından önemli bir gelişme gösterdiği yadsınmaz, ancak bu düzey ülkemizin potansiyeli ile karşılaştırıldığında yeterli değildir. Kişi başına prim üretimi diğer gelişmiş ülkelere göre çok az olup, sigorta sektörünün GSMH içindeki payı oldukça düşüktür. 2011 yılı Swiss Re verilerine göre, Gelişmiş ülkelere kişi başına düşen sigorta harcamasının ortalama 3.677 dolar olduğu görülmektedir, Türkiye için bu rakam kişi başına 145,9 dolardır.

Geçmişte sigortanın gelişimi üzerine yapılan çalışmalarda, en temel sorunlar arasında, kader inancı, toplumda yeterli düzeyde sigorta bilincinin ve kültürünün oluşmamış olması, Türkiye'de uzun yıllar yüksek enflasyonla mücadele içinde olunması, uzun yıllar sektöre yeni şirket girişlerine izin verilmemesi, sigorta konusunda dünyadaki gelişmelerin izlenmemesi, sigorta sektörünün kapalı ve bu kapalılığı bir türlü aşamayan bir görüntü vermesi sayılmaktaydı. Ancak günümüzde sigorta sektörü açısından koşulların tamamı değişmiştir. Sigorta sektörü, dünya sigorta sektörlerini yakından takip eden, gelişmelere ve yatırımcılara açık bir konuma gelmiş ve Türkiye'de sigorta prim üretimi açısından kader inancının etkisinin nispeten zayıfladığı, ekonomik açıdan enflasyonla başarılı bir biçimde mücadele eden ve enflasyon rakamlarının düşük olduğu bir ülke konumuna gelmiştir.

Sigorta sektörünün gelişmesi ve fon yaratma potansiyelini arttırabilmesi, daha dinamik yapıya kavuşabilmesi öncelikle ekonomik istikrara bağlıdır, fakat belli bir seviyeden sonra ekonomik gelişimin ve istikrarın tek başına sigortanın gelişmesini desteklemeye ve prim üretimini arttırmaya yeterli bir gösterge olmadığı öngörülmektedir. Türkiye'de sigorta bilincinin ve kültürünün oluşmamış olması, sigortanın gelişimi üzerinde prim üretimi açısından, pozitif ekonomik gelişmişliğe rağmen ciddi bir sorun olarak yer aldığı tahmin edilmektedir. Sigorta gelişimi ve prim üretiminin Türkiye'de, benzer ekonomik yapıdaki ülkelere göre düşük kalmasının sebepleri arasında insani kalkınmanın etkisinin olduğu düşünülmektedir.

İnsani kalkınma, günümüz iktisat dünyasında ekonomik gelişim kadar önemli görülen bir kavramdır. Öyle ki, iktisatçılar insani kalkınmanın, ekonomik gelişimin önemli bir unsuru ve açıklayıcısı görmektedirler.

Sigorta sektörü üzerine yapılan çalışmalarda sektörün yeterince gelişemediği üzerinde durulmuş, sektörün gelişememe sebepleri ve ilgili sebeplerle nasıl başa çıkabileceği üzerine tavsiyeler verilmiştir. Ekonomik gelişme ile sigorta sektörünün paralellik göstermesi söz konusudur ancak Türk sigorta sektöründeki prim üretiminin, Türkiye'de iyiye giden ekonomik gelişmelere rağmen halen milli geliri Türkiye'den daha düşük olan ülkelere göre yetersiz kalması, sigortanın gelişimini engelleyen farklı sebeplerin varlığını sorgulamamıza sebep olmuştur.

İnsani kalkınma ile sigorta arasında muhtemel bir ilişkinin varlığı ve bu ilişkinin büyüklüğü, sigorta sektörünün beklenen düzeyde gelişmemesinin sebeplerinden birisi olarak görülerek ilgili çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada Türkiye'deki ve seçilen 7 geçiş ekonomisi ülkesindeki sigorta sektörünün gelişim düzeyi hakkında daha sağlıklı bilgi sahibi olabilmek amacıyla, sigorta prim üretimi ile insani kalkınma endeksi arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik analizler yapılmıştır.

Seçilmiş olan sekiz geçiş ekonomisinin 2002-2011 periyodu içerisinde elde edilen sonuçlarda katsayının %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sigorta prim üretimleri açısından katsayıyı yorumlarsak; insani kalkınma endeksindeki 1 birimlik artış, sigorta prim üretiminde 1,63 birimlik bir artışa neden olduğu tespit edilmiştir.

Türk Sigorta sektörünün de yakından takip ettiği sigorta prim üretimleri düzeyinin beklenen seviyede olmamasının sebepleri arasında, insani kalkınmanın yeteri kadar olmaması de sayılabilecektir.

Sigortanın yeterince gelişmemesi üzerine yapılan çalışmalar ve sigortanın sorunları arasında yer alabilecek bir sonuç olarak, insani kalkınmanın yetersizliği konusu farklı ve kapsamlı çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

Bu sonuç modelin geçerliliğine yönelik olarak yapılan diğer diagnostic testlerle birlikte, katsayının mevcut durumunun bir analizi ve gelecek yıllar için seçilmiş olan ülkelerin sigortacılık sektörünün gelişmesine dönük geliştirilecek politikalarında kullanılabilir.

Bu politikalardan bazıları,

İnsani gelişmişlik seviyesi yüksek ve düşük olan il ve ilçelerde sigorta pazarlama ve satış politikalarının farklı belirlenmesi,

İnsani gelişmişlik seviyesi açısından il ve ilçelerin hayat ve hayat dışı branşlar açısından farklı pazarlama, satış ve dağıtım politikalarının belirlenmesi,

Seçilmiş olan geçiş ekonomisi ülkeleri ve Türkiye için, insani kalkınma gereken önemin verilmesi ve ekonomik kalkınma programları ve hedefleri yanında insani ve sosyal kalkınma programlarının ve hedeflerinin ortaya koyulması, sigorta sektörünün gelişmesini olumlu yönde etkileyecektir.

KAYNAKÇA

AĞAYEV, Seymur ve YAMAK, Nebiye, (2009), "Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinde Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri", **Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 4, ss. 179-204.

ALTAY, Asuman, (2003), "Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomik Roller, Görevleri ve KOBİ'lerin Durumu", **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Maliye Araştırma Merkezi Yayın No: 86.

<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/gecis.pdf> Erişim Tarihi: 11.07.2013

ALTINBAŞ, Mine Nur, (2009), "Türkiye'de Özel Sigorta Sektörünün Fon Yaratma Kapasitesi ve Finans Kesimindeki Yeri", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ARTHUS, Gerard, (2001), "Transitional Economies and The Myth of Democracy and The Free Market: American Dominance in The World Economic System", **International Manas University Conference In Economics**. Kırgızistan.

ATAMAN, Ali Rıza (2003), “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türk Sigorta Sektörü”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sivas.

AYDINLIGİL, Seyhan, (2007), “**Türkiye’de Gençlik ve Kalkınma: Yapabilirliklerin Geliştirilmesi Üzerine**”,

www.undp.org.tr/.../NHDR_BP_Seyhan_Aydınlıgil.pdf.12.12.2012.

BALIAMOUNE, M.N., (2002), “On the Measurement of Human Well-Being: Fuzzy Set Theory and Sen’s Capability Approach”, Working Papers, **University of North Florida**, ss.1 35.

BASSANI, Robert ve SCARPETTA, Stefano, (2002), Does Human Capital Matter For OECD Countries? Evidence From Pooled Mean- Group Estimates, **Economic Department Working Papers**, No: 01/282.

BJORNSKOV, C., (2005) The Multiple Facets of Social Capital, **European Journal of Economy**, 13 May 2005

CALLOIS, J. & AUBERT, F., (2005), Tords Indicators of Social Capital for Regional Development Issues, **Fransa Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Bakanlığı Tarafından Desteklenen bir proje**.

DREZE, J. ve SEN, A., (1995), India: Economic Development and Social Opportunity, **Delhi/Oxford: OUP**.

FUKUYAMA, Francis, (2000), **Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Arttırılması, Çev.: Ahmet Buğdaycı**, T. İş Bankası Yayınları, No 24.

GASPER, D., (2001), “Is the Capability Approach an Adequate Basis for Considering Human Development”, Paper for Conference ‘Examining Sen’s Capability Approach’, **University of Cambridge**, (June), ss.1 31.

GREENE, William, 2003, "Distinguishing Between Heterogeneity and Inefficiency: Stochastic Frontier Analysis of the World Health Organization’s Panel Data on National Health Care Systems," **Working Papers 03-10, New York University**, Leonard N. Stern School of Business, Department of Economics.

GROOTAERT, C. ve BASTELAER, T., (2001), Understanding and Measuring of Social Capital: A Synthesis of Findings Recommendation from the Social Capital Initiative, **The World Bank Social Capital Initiative Working paper**, No: 24.

GÜLER, Esra, (2012), ‘Geçiş Ekonomileri ve Yeni Kurumsal İktisat’ın Yeniden Yükselişi’, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1, ss. 52-68.

GÜVEL, Enver Alper, GÜVEL, Afitap Öndaş, (2008), **Sigortacılık**, 4. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.

<http://www.tsb.org.tr/sayfa/2012-yil-sonu-istatistikleri>, 12.06.2013.

http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/hdr2013.html, 22.11.2016.

JAHAN, Selim, (2002), “Measuring Human Development: **Evolution of the Human Development Index**”,

http://www.hdr.undp.org/docs/training/oxford/readings/Jahan_HDI.pdf, 23.08.2004

- KAHYA, Mehmet, (2000), "**Sigorta Sektörünün Ekonomik Kalkınmadaki Yeri ve Önemi ile Fon Yaratma İşlevi ve Sermaye Piyasasındaki Etkinliği**", Reasürör Dergisi, Milli Reasürör T.A.Ş., Sayı 37, ss. 22-35
- KARAGÜL, M. ve AKÇAY. S. (2002) Ekonomik Büyüme ve Sosyal Sermeye: Ampirik Bir Kanıt, **İktisat İşletme ve Finans**, Eylül Sayısı, 82-90
- KARAGÜL, M., (2003), İnsani Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, (5) 79-90.
- MIHÇI, Hakan ve MIHÇI, Sevinç, (2003), Türkiye'nin Yakın Dönemdeki İnsani Gelişme Eğilimleri, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 21, Sayı 2, Ankara, ss. 21-47.
- Milli Reasürans Türk Anonim Şirketi, **2012 Yılı Faaliyet Raporu**, İstanbul
- NOMER Cahit ve YUNAK, Hüseyin, (2000), **Sigortanın Genel Prensipleri**, Ceyma Matbaacılık, İstanbul
- OECD, (2001), The Well-being of Nations, **The Role of Human and Social Capital**.
- ÖZBOLAT, Murat, (2009), **Temel Sigortacılık**, Üçüncü Baskı, Seçkin Kitabevi, Ankara.
- ÖZSU, Ömer Faruk (2009), "Avrupa'da ve Osmanlı'da Sigortacılığın Gelişimi ve İktisadi Zihniyet", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- Papava, V. (2005), "On the theory of post-communist economic transition to market", **International Journal of Social Economics**, 32(1/2).
- SEN, A., (1985), "Well-Being, Agency and Freedom: The Dewey Lectures 1984", **Journal of Philosophy**, 82 (4), ss.169 221.
- Sigortacılık Genel Müdürlüğü (SGM), "**2011 Yılı Sigortacılık Sektörü Piyasa Analiz Raporu**", <http://www.sigortacilik.gov.tr/>, (20.07.2013).
- SWISS RE, Sigma No3/2013, **World Insurance in 2012**.
- TANDIRCIOĞLU, Haluk, (2002), '**Geçiş Ekonomilerinde KİT'ler ve Özelleştirme**', Manas Üniversitesi Küreselleşme ve Geçiş Ekonomileri Uluslararası Sempozyum Bildirileri içinde, 2-4 Mayıs Bişkek.
- TANDIRCIOĞLU, Haluk ve Ahmet, ÖZEN, (2003), "Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", **Dokuz Eylül Üniversitesi S.B.E. Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 4, ss.105-129.
- TODARO, Michael P., (1992), "Human Development Report 1992", **Population and Development Review**, Vol.18, No.2, June 1992: 359- 363.
- TORSVIK, G., (2000), Social Capital And Economic Development: A Plea For The Mechanizms, **Rationality and Society**, 12 (4), 451-276.
- TURAN, Erol, (2009), "Geçiş Ekonomilerinde Yerelleşme Reformları: Azerbaycan Örneği", **Journal of Azerbaijani Studies**, ss. 579-592.
- TÜYLÜOĞLU, Şevket ve KARALI, Burak,(2005), İnsani Kalkınma Endeksi ve Türkiye İçin Değerlendirilmesi, **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**.
- UNDP (1990). **Human Development Report**, <http://hdr.undp.org/en/reports/> (20.05.2012)
- UNDP (1994). **Human Development Report**, <http://hdr.undp.org/en/reports/> (20.05.2012)

- UNDP (1996). **Human Development Report**, <http://hdr.undp.org/en/reports/> (20.05.2012)
- UNDP (1998). **Human Development Report**, <http://hdr.undp.org/en/reports/> (20.05.2012)
- UNDP (2008). **Human Development Report**, <http://hdr.undp.org/en/reports/> (20.05.2012)
- UNDP (2010). **Human Development Report**, <http://hdr.undp.org/en/reports/> (20.05.2012)
- UNDP (2011). **Human Development Report**, <http://hdr.undp.org/en/reports/> (20.05.2012)
- URALCAN, G. Şebnem, (2011), **Temel Sigorta Bilgileri ve Sigorta Sektörünün Yapısal Analizi**, Hiperlink Yayınları, İstanbul
- ÜNAL, Targan, (1994), Sigorta Sektörünün Ekonomik İşlevi ve Fon Yaratma Kapasitesi, **İstanbul Ticaret Odası Yayınları**, İstanbul
- WOODHAUSE, Andrev, (2006), Social Capital and Regional Development in Australia: A Case Study, **Journal of Rural Studies**, No. 22, ss. 83-94.
- WOOLDRIDGE, Jeffrey, (2002), **Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data**, Cambridge Mass: MIT Press.
- YERDELEN, Ferda, (2012), **İleri Panel Veri Analizi**, Beta Yayıncılık, İstanbul.